

ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ І АНАЛІЗУ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ

В умовах глобалізації економіки питання трансакційних витрат набуває важливого значення, яке потребує подальшого вивчення. Величина трансакційних витрат постійно зростає, а необхідність їх визначення та скорочення набуває все більш усвідомленого характеру. Ці витрати в бухгалтерському обліку не відображаються, хоча вони мають значний вплив на діяльність суб'єктів господарювання, а отже є необхідність їх відображення в обліку.

Наявність трансакційних витрат і зростання їх величини є характерною ознакою здійснення підприємницької діяльності в ринковій економіці. Цьому сприяють: низька специфікація прав власності, недостатньо розвинене інформаційне забезпечення процесів господарювання, висока вартість сектора трансакцій тощо. Зростання трансакційних витрат негативно впливає на цінову політику суб'єктів господарювання, зменшує ефективність виробництва та продажу продукції, ставить під загрозу фінансову стабільність і конкурентоспроможність підприємств.

Дослідженням питань трансакційних витрат присвячені праці багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, а саме: О. Вільямсон, К. Еррор, В. Кузьменко, Р. Коуз, П. Міліграм, С. Малахов, В. Милошик, А. Алчіан, Д. Норд, Р. Ріхтера. Питання класифікації трансакційних витрат розглядалися в працях С. Біла, П. Брін, А. Шастіко, М. Олсон, проблемами трансакційних витрат у бухгалтерському обліку присвячено праці О. Боровича, Г. Кірейцева, Г. Козаченка, Г. Макухіна, М. Пушкаря, О. Шепеленко, М. Шигун, Ж. Юшак та ін. Першим серед учених, які звернули увагу на важливість відображення в обліку трансакційних витрат, можна вважати Г. Кірейцева, який наголосив, що виявлення класифікаційних ознак трансакційних витрат складатиме основу розробки методології їх обліку та аналізу.

Основою дослідження є наукові методи, що ґрунтуються на діалектичному пізнанні та об'єктивних законах економіки. Теоретичні аспекти досліджувались із застосуванням методів індукції і дедукції, за допомогою яких визначено місце трансакційних витрат у системі обліку, а також уточнено ключові терміни, пов'язані з обліком даного об'єкта. Історичний та логічний методи, а також порівняння.

Поняття «трансакційні витрати» було введено у 1937 р. у праці Р. Коуза «Природа фірми». До цього ж часу, використовувалось припущення про відсутність будь-яких особливих затрат при взаємодії між економічними агентами. Однак в результаті удосконалення ринку при укладенні угод виникає ціла низка спеціальних затрат, які одержали назву трансакційних.

Ідеї, висунуті Р. Коузом, супроводжувались тривалими науковими дебатами на сторінках журналу «American Economic Review», починаючи з кінця 40-х рр. У 1960 р. вийшла нова стаття Р. Коуза «Проблема соціальних витрат», яка вивела проблематику трансакційних витрат в новий науковий напрям досліджень. Підтвердженням цього є виділення сучасними зарубіжними економістами у вигляді окремого наукового напрямку економіки трансакційних витрат (Transaction cost economics), яка є домінуючою теорією, що використовується для аналізу економічної міжфірмової взаємодії.

Категорія трансакційних витрат у сучасній економічній теорії розглядається широко і використовується для визначення витрат, що виникають у ході обміну товарами, у зв'язку із юридичними зобов'язаннями, угодами, що потребують детального документального оформлення і передбачають взаєморозуміння сторін. Тракткування даного поняття досить різноманітні, найширше – всі витрати понад і крім власне витрат виробництва.

Архієреєвим С.І. було надане наступне визначення: «Трансакційні витрати – економічні витрати, що включають неявні витрати (втрати), які визначаються за альтернативним принципом, запропоновано визначення трансакційних витрат як сукупності втрат, що виникають при обміні правами власності, і затрат, призначених для зменшення цих втрат». Данильчук І.В. визначає трансакційні витрати як витрати у сфері обміну, в основі якого лежить не просто факт фізичної передачі благ, а обмін правами власності, пучками правочинностей перш за все. Токарев В. зазначає, що трансакційні витрати підприємства – це витрати часу та інших цінних ресурсів підприємства на різноманітні контакти зі своїм зовнішнім оточенням, а також на внутрішні комунікації: на контакти з податковими та іншими державними органами, на спілкування зі своїми покупцями, постачальниками, партнерами і т. д.

Огляд економічної літератури засвідчує, що загальноприйнятої класифікації трансакційних витрат немає, але найпоширенішою можна назвати класифікацію трансакційних витрат, яка поділяє їх на п'ять груп, а саме: витрати на пошук інформації, витрати на ведення переговорів, витрати вимірювання, витрати специфікації та захисту прав власності та витрати опортуністичної поведінки.

Щодо економічної стійкості підприємства і трансакційних витрат слід зазначити, що, з одного боку, здійснення окремих видів трансакційних витрат сприяє підвищенню економічної стійкості підприємств,

а з іншого боку, навпаки, певна група трансакційних витрат негативно впливає на рівень економічної стійкості. Для цієї групи витрат рекомендується застосовувати термін «ізотопні трансакційні витрати», що підкреслює їх шкідливий характер.

Щодо питання про організацію обліку трансакційних витрат найбільш оптимальним шляхом узагальнення інформації про них є накопичення інформації на окремому рахунку. Але проблема облікового відображення трансакційних витрат на рахунках бухгалтерського обліку в тому, що в кожному обліковому об'єкті закладена частина трансакційних витрат, тобто цей вид витрат розсіяний між різними частками майна і зобов'язань підприємства. І завдання, яким саме шляхом здійснити системне узагальнення інформації про ці витрати, нині залишається невирішеним.

Загалом можна визначити такі основні проблеми відображення в обліку трансакційних витрат:

- трансакційні витрати розосереджені між різними обліковими об'єктами, що ускладнює їх узагальнення;

- найбільш ефективним з позицій підтримання економічної стійкості підприємства вважається проведення аналізу трансакційних витрат не за фактичними даними, а очікуваними, прогнозними з метою оптимізації їх рівня. Для вирішення цього питання необхідне дослідження складу цих витрат, оцінка причин їх виникнення на різних стадіях господарської діяльності;

- значна частина трансакційних витрат має нелегальний характер і через ці причини взагалі не фіксується в системі бухгалтерського обліку, хоча здійснює навантаження на бізнес;

- частина трансакційних витрат є неефективною за суттю, що зрозуміло без будь-якого додаткового аналізу, але у суб'єкта господарювання відсутня можливість впливати на їх рівень.

Слід звернути увагу на ще одну групу трансакційних витрат, які змушені нести вітчизняні підприємства, якщо вони хочуть здійснювати свою господарську діяльність, які відображаються в офіційній системі бухгалтерського обліку, але є свідомо неефективними. Це витрати на оплату послуг, що нав'язуються суб'єкту господарювання з боку державних підприємств (УМВС, податкових органів, тощо). А також на аналіз витрат на укладання договорів за певний проміжок часу, це дасть можливість визначити резерви їх зниження та виявити осіб, які з метою задоволення власних економічних інтересів завищують відповідні витрати.

Отже, можна стверджувати, що проблеми обліку і аналізу трансакційних витрат мають широкий характер і вони потребують подальшої уваги з боку науки, і містять багато цікавого для пошуку резервів стабільності підприємства.

Для того, щоб полегшити ведення обліку трансакційних витрат, пропонуємо накопичувати їх на аналітичному рахунку 949.1, який буде мати назву «Трансакційні витрати». Дані витрати розподіляти так як і загальновиробничі витрати, тобто на кожен об'єкт витрат з використанням бази розподілу (годин праці, заробітної плати, обсягу діяльності, прямих витрат тощо), виходячи з фактичної потужності звітного періоду.